



Analyse eerste tranche provinciale programma's Uitvoeringsprogramma Natuur

I.M. Bouwma & J. Frissel

| WOt-technical report 247



WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Analyse eerste tranche provinciale programma's Uitvoeringsprogramma

Natuur

Dit WOt-technical report is gemaakt conform het Kwaliteitsmanagementsysteem (KMS) van de unit Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen University & Research.

WOT Natuur & Milieu voert wettelijke onderzoekstaken uit op het beleidsterrein natuur en milieu. Deze taken worden uitgevoerd om een wettelijke verantwoordelijkheid van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) te ondersteunen. WOT Natuur & Milieu zorgt voor rapportages en data voor (inter)nationale verplichtingen op het gebied van agromilieu, biodiversiteit en bodeminformatie, en werkt mee aan producten van het Planbureau voor de Leefomgeving zoals de Balans van de Leefomgeving.

Disclaimer WOt-publicaties

De reeks 'WOt-technical reports' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor WOT Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het PBL is een inhoudelijk onafhankelijk onderzoeksinstituut op het gebied van milieu, natuur en ruimte, zoals gewaarborgd in de Aanwijzingen voor de Planbureaus, Staatscourant 3200, 21 februari 2012.

Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Natuurverkenning, Balans van de Leefomgeving en andere thematische verkenningen.

Het onderzoek is gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

Analyse eerste tranche provinciale programma's Uitvoeringsprogramma Natuur

I.M. Bouwma & J. Frissel

Wageningen Environmental Research

BAPS-projectnummer WOT-04-010-044.02

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, december 2023

WOT-technical report 247

ISSN 2352-2739

DOI 10.18174/640651

Referaat

Bouwma, I.M. & J. Frissel. (2023). Analyse eerste tranche provinciale programma's Uitvoeringsprogramma Natuur. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOT-technical report 247.

In het kader van het Uitvoeringsprogramma Natuur hebben de provincies aangegeven hoe zij de middelen uit de eerste tranche van dit programma (2021-2023) willen inzetten. Dit rapport geeft een overzicht van de provinciale programma's. Uit de analyse blijkt dat het totale aangevraagde budget voor alle provincies bijna 659 miljoen euro bedraagt. De provincies zetten de middelen met name in op verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos), overgangszones inclusief verbindingen en hydrologische verbetering van de natuurgebieden. Dit rapport is een achtergrondstudie bij de Derde Lerende Evaluatie van het Natuurpact.

Trefwoorden: Programma Natuur, natuurherstel, financiële middelen natuur, natuurbeheer

Abstract

As part of the Dutch nature policy implementation programme *Uitvoeringsprogramma Natuur* the provinces in the Netherlands have stated how they will use the available funds for the first implementation period (2021–2023). This report provides an analyses of the 12 regional programmes. The analysis shows that the total budget for the first period is approximately 659 million euros. The provinces have allocated most of the resources to improving the quality of existing natural areas (including forest revitalisation) and buffer zones, including corridors between nature areas, and improving hydrological conditions in existing nature areas. This report is a background study to the Third Reflexive Evaluation of the Nature Pact.

Foto omslag: Saxifraga-Hans Dekker

© 2023 **Wageningen Environmental Research**
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 01 00; e-mail: irene.bouwma@wur.nl

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (unit binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research),
Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 54 71, info.wnm@wur.nl, www.wur.nl/wotnatuurenmilieu.

Dit rapport is gratis te downloaden van <https://doi.org/10.18174/640651> of op www.wur.nl/wotnatuurenmilieu. WOT Natuur & Milieu verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

WOT Natuur & Milieu aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Het ministerie van LNV en het IPO hebben het PBL en de WUR gevraagd om als onderdeel van de *Derde Lerende Evaluatie van het Natuurpact* ook de voorziene besteding van de middelen van het *Uitvoeringsprogramma Natuur* in beeld te brengen. Dit rapport is de invulling van dat verzoek. Het rapport beschrijft de besteding van de middelen van de eerste tranche van het *Uitvoeringsprogramma Natuur*.

De eerste analyse is besproken en becommentarieerd door de provinciale medewerkers die betrokken zijn bij het opstellen van de programma's. Hierbij wil ik hen van harte danken voor hun medewerking. Daarnaast ook dank aan Wiebren Kuindersma en Petra van Egmond voor de review van dit rapport.

Irene Bouwma

Inhoud

Samenvatting	9
Summary	11
1 Inleiding	13
1.1 Achtergrond	13
1.2 Aanpak analyse	14
1.3 Opzet rapport	14
2 Analyse provinciale uitvoeringsprogramma's van Programma Natuur – eerste tranche (2021-2023)	15
2.1 Verdeling middelen over twaalf provincies	15
2.2 Maatregelen en aanpak provincies in Programma Natuur	16
2.3 Aanpak Programma Natuur in vergelijking met Natuurpact	19
2.4 Ruimtelijke keuzes provincies voor inzet middelen	20
3 Discussie en conclusie	21
3.1 Discussie	21
3.2 Conclusie	22
Literatuur	23
Verantwoording	24
Bijlage 1 Overzicht van geanalyseerde aanvragen/programma's	25
Bijlage 2 Organisatievorm en instrumenten vermeld in programma's	26
Bijlage 3 Ruimtelijke inzet middelen	28

Samenvatting

Als onderdeel van de Derde Lerende Evaluatie van het Natuurpact is gevraagd om de voorziene besteding van de middelen van het Uitvoeringsprogramma Natuur in beeld te brengen. De twaalf provincies hebben elk een provinciaal uitvoeringsprogramma opgesteld voor de invulling van de eerste tranche (2021-2023) van het Uitvoeringsprogramma Natuur (IPO & LNV, 2020). Deze middelen voor de eerste tranche worden aan de provincies verstrekt door het ministerie van LNV op basis van de Regeling specifieke uitkering Programma Natuur. Er zijn specifieke basisvoorwaarden gesteld door het ministerie van LNV met betrekking tot de maatregelen die men mocht opnemen in het programma, namelijk:

- De maatregelen dragen aantoonbaar bij aan de opgave: zorgen dat de condities op orde zijn voor het bereiken van een gunstige (of waar dat nog niet mogelijk is een verbeterde) staat van instandhouding van stikstofgevoelige natuur, met een focus op Natura 2000-gebieden en overige overbelaste stikstofgevoelige natuur vallend onder de Vogel en Habitatrichtlijn.
- De maatregelen zijn additioneel aan het Natuurpact.
- De maatregelen zijn zo veel mogelijk gericht op structureel systeemherstel.
- De maatregelen moeten bestuurlijk verplicht worden in de periode 2021-2023 en uitgevoerd worden in de periode 2021-2025.

De voorziene besteding door provincies van de beschikbare middelen is in dit rapport geanalyseerd op basis van drie vragen:

- Voor welke maatregelen en aanpak kiezen provincies in hun uitvoeringsprogramma?
- Hoe verhoudt deze aanpak zich tot de beleidsstrategieën die gehanteerd zijn bij de uitvoering van het Natuurpact?
- Welke ruimtelijke keuzes maken provincies voor de besteding van de middelen?

De analyse is uitgevoerd door analyse van de tekst van de programma's. In enkele gevallen (bijvoorbeeld Flevoland, Zeeland) is navraag gedaan bij provincies, namelijk als informatie in de aanvraag ontbrak voor de analyses.

Uit de analyse blijkt dat het totale aangevraagde budget voor alle provincies bijna 659 miljoen bedraagt. De provincies zetten de middelen met name in voor verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos), overgangszones inclusief verbindingen en hydrologische verbetering van de natuurgebieden. Bij het voorstellen van de maatregelen heeft men zich in de meeste provincies gebaseerd op bestaande analyses (zoals de Natura 2000-beheerplannen, knelpuntenanalyses e.a.). Vaak heeft men aanvullend hierop in overleg met de terreinbeheerders en waterschappen de lijst van op te voeren maatregelen bepaald. De uitvoeringsprogramma's zijn in de meeste provincies via de bestaande bestuurlijke en ambtelijke adviesorganen besproken met alle betrokken stakeholders (o.a. LTO en gemeenten). De uitvoering geschiedt veelal ook via de bestaande programma's die soms herzien worden. Ook zet men met name de bestaande instrumenten in om het programma uit te voeren. Diverse provincies geven aan dat zij wel risico's zien, omdat er vertraging op kan treden bij de uitvoering, waardoor de middelen niet op tijd uitgegeven kunnen worden. Dit is met name het geval bij de categorieën 'versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden' en 'maatregelen in de overgangsgebieden, inclusief verbinding tussen gebieden'. De aanpak die provincies volgen om vertraging te voorkomen is tweeledig. Enerzijds heeft het merendeel van de provincies een reservelijst opgesteld van maatregelen, anderzijds start men nu al met diverse gebiedsprocessen om zo in de tweede tranche concrete afspraken te kunnen maken en de benodigde procedures in gang te kunnen zetten om vertraging te voorkomen.

Summary

As part of the Third Reflexive Evaluation of the Nature Pact, the planned expenditure of the resources of *Uitvoeringsprogramma Natuur* was reviewed. The 12 provincial governments in the Netherlands have reported how they propose spending the funds available for the nature policy implementation programme (*Uitvoeringsprogramma Natuur*). Each province has drawn up a provincial implementation programme for the first period (2021–2023) (IPO & LNV, 2020). The funds have been allocated to the provinces by the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, which has set specific conditions governing the types of measures that may be included in the programme:

- The measures must demonstrably contribute towards the stated purpose: making the environmental conditions suitable for achieving a favourable (or where that is not possible, an improved) conservation status for nitrogen-sensitive habitats, with a focus on Natura 2000 sites and other nitrogen-sensitive habitats that fall under the Birds and Habitats Directives where nitrogen deposition is too high.
- The measures are above and beyond those included in the Nature Pact.
- The measures are geared to structural ecosystem restoration as far as possible.
- The measures must be adopted by the administration during the period 2021–2023 and carried out in the period 2021–2025.

In this report the proposed spending of the available budgets by the provinces is analysed using three questions:

- What measures and approaches have the provinces adopted in their implementation programmes?
- How do these approaches relate to the policy strategies for the implementation of the Nature Pact?
- How have the provinces spatially allocated the funds across sites in their territories?

The method used was textual analysis of the programme documents. In a few cases (e.g. Flevoland and Zeeland) the provinces were approached with questions where information needed for the analysis was not available in the programme document.

The analysis revealed that the total budget requested for all the provinces amounts to almost 659 million euros. The provinces are using the funds mainly to improve the quality of natural areas (including forest revitalisation) and buffer zones, including ecological corridors, and improving hydrological conditions in nature conservation areas. Most provinces based their proposed measures on existing analyses (such as the Natura 2000 management plans, problem analyses, etc.). Often the list of measures to be taken were then finalised in consultation with site managers and regional water authorities. In most of the provinces the implementation programmes were discussed with all stakeholders (including the agricultural and horticultural associations and the municipalities) through existing official advisory bodies. Implementation is usually via the existing programmes, which are sometimes revised. Existing policy instruments are mostly used to implement the programme. Several provinces indicate that they foresee risks of delays arising during implementation that may make it impossible to spend all the funds within the allotted timeframe. This is particularly the case for the categories 'accelerate acquisition and land development in natural areas' and 'measures in buffer zones, including corridors between areas'. The provinces take a two-track approach to avoid delays in implementation. Most have drawn up a reserve list of measures, while already making a start with various area processes so that concrete agreements can be made for the second period of the program and the necessary procedures initiated to avoid delays.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) evalueren het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Wageningen University & Research (WUR) driejaarlijks de vorderingen van het provinciaal natuurbeleid zoals vastgelegd in het Natuurpact. Als onderdeel van de Derde Lerende Evaluatie van het Natuurpact is gevraagd om ook de voorziene besteding van de middelen van het Uitvoeringsprogramma Natuur de in beeld te brengen.

In de Kamerbrief van 24 april 2020 (LNV, 2020a) heeft het kabinet aangekondigd tot en met 2030 jaarlijks een substantieel bedrag, oplopend naar € 300 miljoen, beschikbaar te stellen voor natuurherstel en natuurontwikkeling. Voor de besteding van deze middelen diende een gezamenlijke Programma Natuur¹ opgesteld te worden in samenspraak tussen Rijk en provincies. Dit programma is onderdeel van het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering, dat ervoor moet zorgen dat de stikstofreductiedoelen worden behaald en dat er maatregelen worden genomen zodat de stikstofgevoelige natuur zich herstelt. Het Programma Natuur (LNV, 2020b) is verder uitgewerkt in een gezamenlijk Uitvoeringsprogramma Natuur voor de periode 2021-2030, dat aanvullend is op middelen die onderdeel zijn van het Natuurpact (2013) en de Agenda Natuurinclusief. Het Uitvoeringsprogramma Natuur kent generieke maatregelen en gebiedsgerichte maatregelen. De generieke maatregelen betreffen onder andere een verhoging van beheervergoedingen², afspraken over compensatie van verlies van bosgebied, een versterkte inzet op monitoring, onderzoek en kennisuitwisseling. De gebiedsgerichte maatregelen worden door de provincies uitgewerkt, waarbij afstemming plaatsvindt met de voortouwnemers van de Natura 2000-beheerplannen. Zij werken samen met andere overheden, terreinbeheerders en andere grondeigenaren de noodzakelijke maatregelen voor gebieden uit. De gebiedsgerichte maatregelen richten zich met name op de Natura 2000-gebieden waar stikstofgevoelige habitattypen en soorten voorkomen die in Nederland onder de Habitat- en Vogelrichtlijn vallen³.

Op verzoek van LNV hebben de twaalf provincies elk een provinciaal Uitvoeringsprogramma opgesteld voor de invulling van de eerste tranche van de middelen die gereserveerd zijn voor de periode 2021-2023. De middelen voor de eerste tranche worden aan de provincies verstrekt op basis van de Regeling specifieke uitkering Programma Natuur⁴. De specifieke uitkering wordt verstrekt voor de kosten, inclusief de apparaatskosten, die zijn gemaakt voor de uitvoeringsactiviteiten in de periode 1 januari 2021 tot en met 31 december 2025 en waarvoor bestuurlijke verplichtingen zijn aangegaan in de periode 1 januari 2021 tot en met 31 december 2023. Deze regeling stelt op hoofdlijnen de regels vast waaraan de uitvoeringsprogramma's moeten voldoen. In 2023 zullen de provincies de maatregelen voor de volgende tranche van Programma Natuur-middelen gaan opstellen.

Deze notitie analyseert de twaalf provinciale uitvoeringsprogramma's voor de eerste fase en kijkt hoe de twaalf provincies de middelen inzetten in de gebiedsgerichte maatregelen vanuit de eerste periode van Programma Natuur (zie bijlage 1). Op basis van deze analyse volgt een reflectie over de mogelijke wijzigingen t.o.v. de beleidsstrategieën die ontwikkeld zijn voor het Natuurpact. Deze notitie gaat niet in op het onderdeel Agenda Natuurinclusief⁵, dat tevens onderdeel uitmaakt van het Programma Natuur.

¹ Kenmerk 2020Z13840. De middelen in de Specifieke Uitkering hebben alleen betrekking op de maatregelen die beschreven zijn in het Uitvoeringsprogramma Natuur. De middelen voor Agenda Natuurinclusief vallen niet onder de Specifieke Uitkering die in dit rapport wordt besproken.

² De vergoeding is verhoogd van 75% naar 84% normkosten. De normkosten worden jaarlijks vastgesteld.

³ De landelijke staat van instandhouding voor soorten en habitattypen vallend onder de Habitatrichtlijn wordt bepaald voor heel Nederland en niet alleen op basis van de Natura 2000-gebieden. Een aantal provincies zet daarom ook middelen in buiten de Natura 2000-gebieden waar stikstofgevoelige habitattypen en soorten voorkomen.

⁴ Regeling specifieke uitkering Programma Natuur van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 19 april 2021, nr. WJZ/ 21105834, houdende regels voor het verstrekken van eenmalige specifieke uitkeringen in verband met de uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Natuur (Regeling specifieke uitkering Programma Natuur).

⁵ In de Agenda Natuurinclusief worden de ambities en kansen voor een natuurinclusieve samenleving voor de langere termijn in beeld gebracht. Hierin is versterkte aandacht voor de natuur in onze nabije omgeving, zowel binnen als buiten natuurgebieden.

1.2 Aanpak analyse

Voor de analyse van de uitvoeringsprogramma's zijn de volgende vragen richtinggevend geweest:

- Voor welke maatregelen en aanpak kiezen provincies in hun uitvoeringsprogramma?
- Hoe verhoudt deze aanpak zich tot de beleidsstrategieën die gehanteerd zijn bij de uitvoering van het Natuurpact?
- Welke ruimtelijke keuzes maken provincies voor de besteding van de middelen?

Op basis van de analyse reflecteren we op de gemaakte keuzes aan de hand van de lessen uit eerdere lerende evaluaties van het Natuurpact over de voortgang en de succes/faalfactoren voor natuurherstel en realisatie van het Natuurnetwerk Nederland.

Deze vragen zijn opgesteld door de onderzoekers van WUR en PBL in samenspraak met de verzoekers van de Lerende Evaluatie van het Natuurpact van IPO en LNV. De verzoekersgroep van de Lerende Evaluatie Natuurpact bestond in eerste instantie uit betrokkenen bij het Natuurpact, maar is in de derde evaluatie Natuurpact uitgebreid met de programmaleiding van Programma Natuur vanwege de samenhang tussen beide. De vragen zijn beantwoord op basis van een documentanalyse van de programma's (zie bijlage 1). Vervolgens is de notitie besproken in een bijeenkomst met de verzoekers (IPO/LNV) van de Derde Lerende Evaluatie en in een sessie met het projectmanagementteam van Programma Natuur waarin vertegenwoordigers van de provincies, IPO en LNV zitten. In die bespreking kwam naar voren dat er correcties nodig waren op de analyse. Vervolgens is de analyse rondgestuurd naar de leden van dit team voor aanvulling c.q. commentaar en zijn hun opmerkingen verwerkt.

Als kanttekening bij deze analyse moet vermeld worden, dat hoewel de regeling de hoofdlijnen voor het uitvoeringsprogramma schetst, er een grote diversiteit in de provinciale programma's is. Zo beschrijven sommige provincies alleen op hoofdlijnen en voor meerdere Natura 2000-gebieden samen waar ze de middelen op willen inzetten, terwijl andere provincies per gebied de maatregelen beschrijven. Ook geven sommige provincies details over het opstellen en de uitvoering van het programma, terwijl andere dat niet doen.

1.3 Opzet rapport

In hoofdstuk 2 staan de resultaten van de analyse van de programma's beschreven, waarbij aandacht gegeven wordt aan de verdeling van de middelen over de provincies (paragraaf 2.1), het type maatregelen (paragraaf 2.2), de aanpak van provincies voor de eerste tranche in vergelijking met het Natuurpact (paragraaf 2.3) en de ruimtelijke keuzes die provincies maken voor de besteding van de middelen (paragraaf 2.4). In hoofdstuk 3 worden de resultaten kort bediscussieerd en de algemene conclusies getrokken.

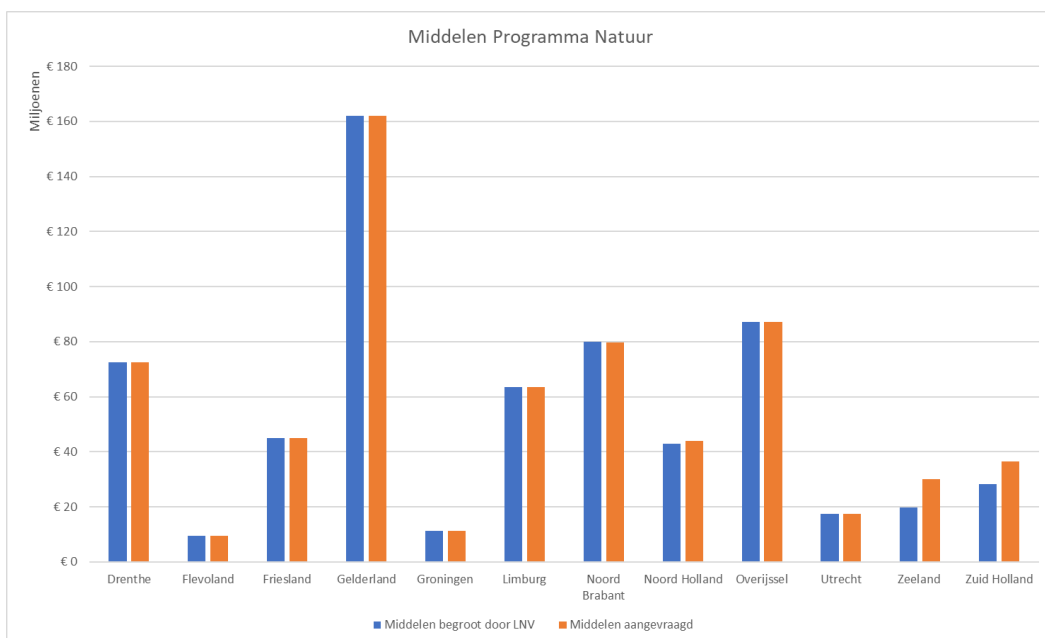
2 Analyse provinciale uitvoeringsprogramma's van Programma Natuur – eerste tranche (2021-2023)

2.1 Verdeling middelen over twaalf provincies

Figuur 1 geeft de verdeling van de middelen weer over de twaalf provincies (begroot in de gepubliceerde regeling en aangevraagd in het uitvoeringsprogramma). Het totaal aangevraagde budget voor alle provincies bedraagt bijna 659 miljoen. Hierbij valt op dat twee provincies (Zeeland en Zuid-Holland) middelen hebben 'overgeprogrammeerd'. Zij hebben meer middelen begroot, dan in de regeling door LNV aan hen is toegezegd. Zij hebben dit gedaan om te voorkomen dat er kansen gemist worden en/of onderbesteding optreedt. Andere provincies hebben maatregelen op de reservelijst gezet om op deze wijze onderbesteding te voorkomen of zoals Flevoland binnen de projecten 'overgeprogrammeerd'.

Bij de aanvraag zijn er basisvoorwaarden gesteld aan de maatregelen die men mocht opnemen in het programma:

- De maatregelen dragen aantoonbaar bij aan de opgave: zorgen dat de condities op orde zijn voor het bereiken van een gunstige (of waar dat nog niet mogelijk is een verbeterde) staat van instandhouding van stikstofgevoelige natuur, met focus op Natura 2000-gebieden en overige overbelaste stikstofgevoelige natuur vallend onder de Vogel- en Habitatrichtlijn.
- De maatregelen zijn additioneel aan het Natuurpact. De uitvoeringsactiviteiten zijn additioneel aan de uitvoeringsactiviteiten, die worden uitgevoerd in het kader van het Natuurpact.
- De maatregelen zijn zo veel mogelijk gericht op structureel systeemherstel.
- De maatregelen moeten bestuurlijk verplicht worden in de periode 2021-2023 en uitgevoerd worden in de periode 2021-2025.



Figuur 1 Begrootte middelen (middels de gepubliceerde regeling) en aangevraagd voor Programma Natuur in de eerste tranche (periode 2021-2023). Zuid-Holland en Zeeland hebben bewust 'overgeprogrammeerd' om onderbesteding te voorkomen.

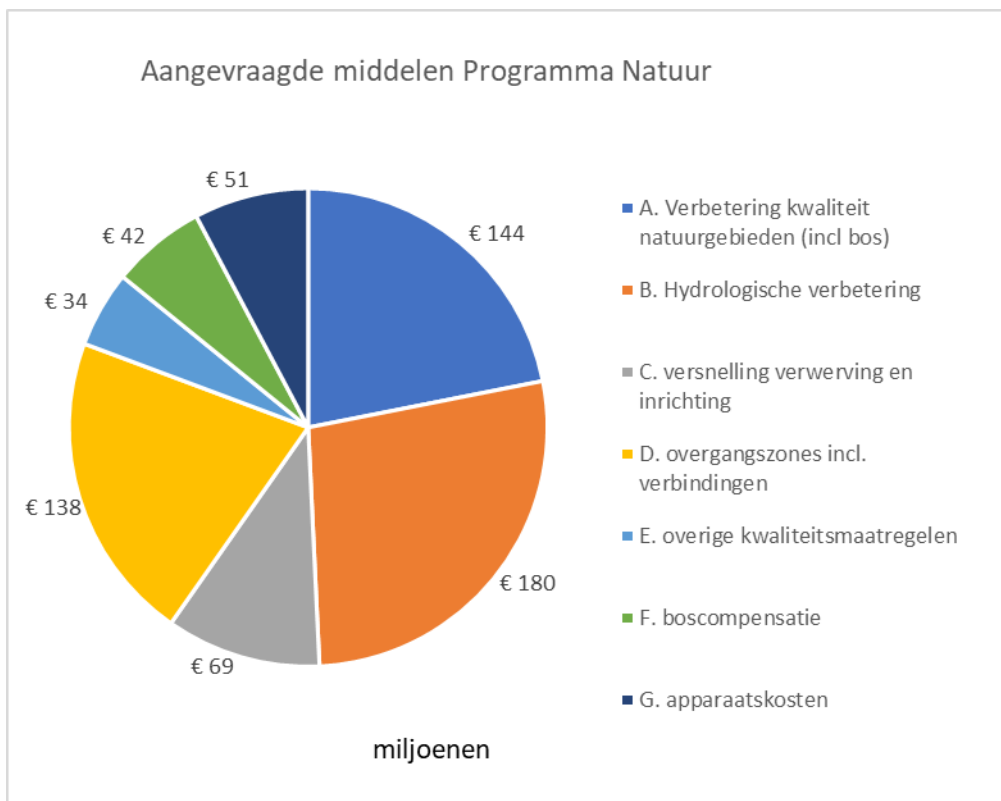
2.2 Maatregelen en aanpak provincies in Programma Natuur

In het Uitvoeringsprogramma zijn conform de Regeling specifieke uitkering Programma Natuur door de meeste provincies⁶ zes categorieën van maatregelen beschreven⁷.

Het betreft de volgende categorieën van maatregelen:

- A. verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos);
- B. hydrologische verbetering;
- C. versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden;
- D. maatregelen in de overgangsgebieden, inclusief verbinding tussen gebieden;
- E. overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact (zoals recreatieve zonering of extra inzet op invasieve exoten);
- F. boscompensatie).

In de regeling zijn de middelen voor boscompensatie budgettair gescheiden. Verplichte boscompensatie is nodig indien er boskap nodig is voor de instandhoudingsdoelen in Natura 2000-gebieden, zoals bijvoorbeeld het herstel van heide of graslanden.



Figuur 2 Verdeling van aangevraagde middelen van alle provincies over de maatregelen, afgerond op miljoenen. De maatregelen voor categorie B 'hydrologische verbeteringen' worden door sommige provincies uitgevoerd in de overgangsgebieden, dus die hadden ook in categorie D gepast. Een deel van het totale budget is nog niet specifiek gealloceerd aan maatregelen. Maatregelen van de reservelijst zijn niet meegenomen.

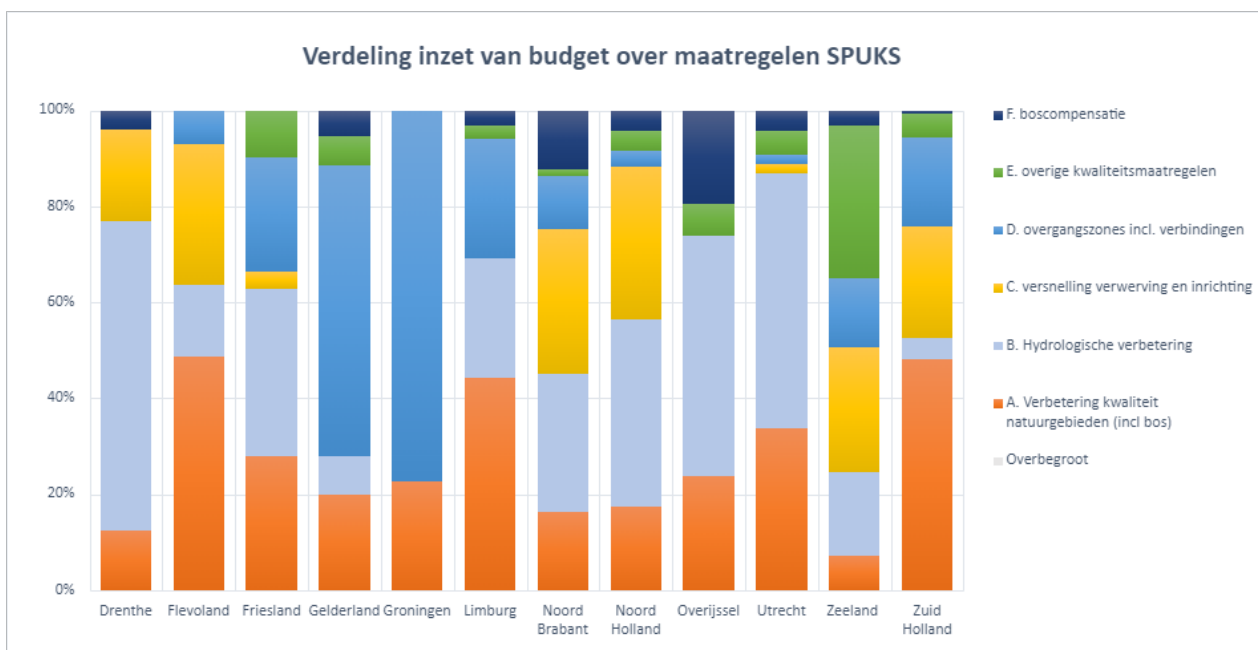
Figuur 2 geeft aan waar de gezamenlijke provincies hun middelen voor inzetten. In het geheel gezien worden de middelen voornamelijk ingezet voor 'verbeteren kwaliteit natuurgebieden', 'hydrologische verbeteringen' en 'overgangszones inclusief verbindingen' (respectievelijk 22%, 27% en 22%). Voor de versnelling verwerving en inrichting is 10% van het budget gereserveerd. De overige middelen (19%) zijn gereserveerd voor overige kwaliteitsmaatregelen, boscompensatie en apparaatskosten. In het Uitvoeringsprogramma

⁶ De provincie Flevoland en provincie Zeeland geven maatregelen per gebied en geven geen overzichtstabel van de zes categorieën. Deze informatie is op verzoek aangeleverd.

⁷ Er is niet gekeken in deze analyse in hoeverre provincies dezelfde maatregelen onder verschillende categorieën hebben ondergebracht.

Natuur (LNV, IPO, 2020) was een indicatieve verdeling⁸ over de categorieën opgenomen. Met name voor de categorie versnelling verwerving en inrichting wijkt de aanvraag van provincies af van de indicatieve verdeling. Voor deze categorie is veel minder geld opgenomen in de provinciale uitvoeringsprogramma's (10% terwijl indicatief 30% was voorzien). Deze verlaging kan deels komen omdat in de indicatieve verdeling geen categorie G voor apparaatskosten was opgenomen waarin nu kosten zijn opgenomen die kunnen samenhangen met het gebiedsproces dat nodig is voor de realisatie van de verwerving of overgangszones. Dit is vaak een belangrijk deel van de uitgaven die provincies maken en die niet vallen onder de maatregelen categorieën. Andere verklaringen kunnen zijn dat het komt doordat verwerving een lang proces is in vergelijking met de tijdperiode waarin de middelen voor de eerste tranche besteed dienen te zijn of dat er sprake is van voortschrijdend inzicht sinds de eerste indicatieve verdeling van de middelen.

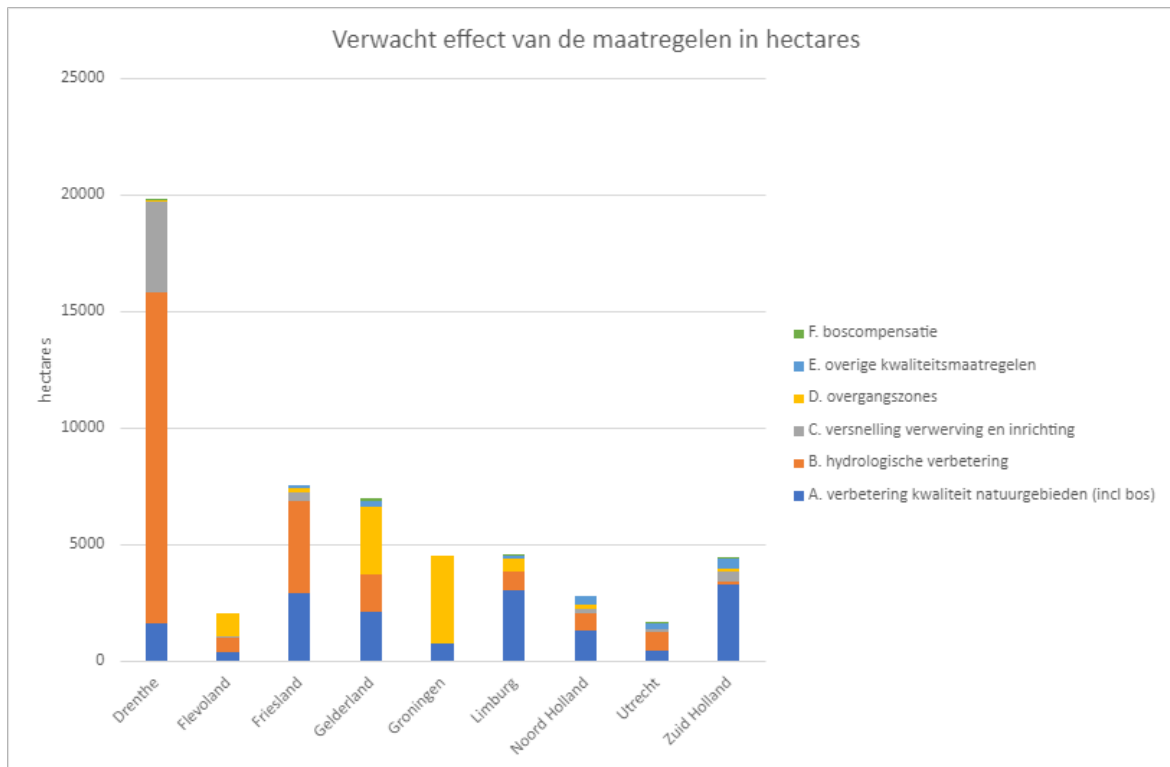
Figuur 3 geeft per provincie de verdeling van de middelen, per categorie maatregelen. Alle provincies zetten middelen in op maatregelen ten behoeve van de verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden, waarbij Limburg en Zuid Holland een derde van hun gealloceerde budget hiervoor inzetten. Op Groningen na zetten alle provincies ook in op hydrologische maatregelen. Voor het herstel van de kwaliteit van de natuurgebieden (categorie A) worden maatregelen genomen zoals plaggen, verwijderen van gebiedsvreemde bomen en opslag, creëren van open plekken door selectief dunnen, extra verschrallingbeheer en opschonen van natte duinvalleien en poelen. Hydrologische maatregelen betreffen onder andere het opzetten van het grondwaterpeil (o.a. door aanleg dammen en dijken en het verleggen en dempen van sloten), het aanleggen van hydrologische buffers en de aanleg van defosfateringsinstallaties. Een vijftal provincies zet een groter deel van de aan hun gealloceerde middelen in op versnelling van aankoop en inrichting (Flevoland, Noord-Brabant, Noord-Holland, Zeeland en Zuid-Holland) dan andere provincies. Een tweetal provincies zet al in de eerste tranche een aanzienlijk deel van de middelen in op het realiseren van overgangszones of verbindingszones (Gelderland, Groningen). Een provincie (Zeeland) alloceert bijna een derde deel van het budget voor overige kwaliteitsmaatregelen.



Figuur 3 Verdeling van het budget over de verschillende categorieën (exclusief apparaatskosten). De provincie Zeeland en Flevoland hebben op verzoek de verdeling van middelen over de categorieën verstrekt, deze zijn niet opgenomen in het document zelf.

⁸ Programma Natuur geeft een eerste indicatie op basis van een inventarisatie onder de provincies: 25% gaat naar verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos), 20% is voor hydrologische verbetering en circa 30% van de inzet zal gericht zijn op versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden. Ongeveer 20% zal besteed worden aan maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden en ongeveer 5% aan overige kwaliteitsmaatregelen boven op het Natuurpact (zoals recreatieve zonerings of extra inzet op invasieve exoten). Deze percentages zijn indicatief en zullen waarschijnlijk gedurende het programma wijzigen.

De provincies worden ook gevraagd om in hun programma aan te geven op welke oppervlakte zij verwachten dat de maatregelen effect hebben. Figuur 4 geeft per provincie de verwachte oppervlakte in hectares weer waar verwacht wordt dat maatregelen effect hebben. Diverse provincies geven aan dat dit indicatief is, omdat voor met name de hydrologische maatregelen het inschatten van de oppervlakte waar maatregelen effect hebben of plaatsvinden complex is. Ook kan er overlap zijn tussen de ingeschatte hectares, omdat in een gebied meerdere maatregelen op dezelfde oppervlakte samenkomen. De provincie Drenthe verwacht dat de middelen vanuit de regeling met name effect hebben op de oppervlakte Natura 2000-gebied waarvan de hydrologie verbetert. Bij de overige provincies zijn de type effecten verdeeld over meerdere categorieën maatregelen.



Figuur 4 Verdeling van hectares over de verschillende categorieën (exclusief apparaatskosten). De provincies Overijssel, Noord-Brabant en Zeeland geven geen eenduidig overzicht in hun programma over de oppervlakte waar het effect van de maatregelen op verwacht wordt.

Om te voorkomen dat er onder-uitputting dreigt, hebben negen provincies een reservelijst opgesteld van maatregelen die bij vertraging in de uitvoering als alternatief kunnen dienen.

De provincies geven in hun uitvoeringsprogramma ook een voorschot op de aanpak voor de volgende periode. Diverse provincies geven aan dat er in de eerste tranche gekozen is voor maatregelen uit al lopende gebiedsprocessen of op maatregelen die samen met terreinbeherende organisaties (TBO's) snel geïdentificeerd konden worden (in de terreinen) en ook tot uitvoer gebracht konden worden. In de tweede tranche gaan diverse provincies (o.a. Zuid-Holland, Noord-Brabant, Utrecht, Limburg) (nog) meer inzetten op robuust systeemherstel. Men denkt dan aan maatregelen op het gebied van de waterhuishouding en verbindingen, maar welke maatregelen men wil treffen is niet precies omschreven. Zo geeft de provincie Zuid-Holland aan: *'het betreft het nu voor een deel maatregelen die nodig zijn om de natuur te laten overleven, terwijl in de tweede fase de maatregelen meer gericht zijn op systeemherstel'* (Aanvraag provincie Zuid-Holland, zie bijlage 1). Noord-Brabant geeft aan: *'Al in de eerste periode..., maar zal het zwaartepunt nog liggen bij maatregelen binnen de natuurgebieden. In de eerste periode zullen ook voorbereidende werkzaamheden plaatsvinden die in de tweede periode zullen leiden tot verdere uitvoering van maatregelen in de randzones'* (Aanvraag provincie Noord-Brabant 18 mei 2021, zie bijlage 1). Limburg geeft aan: *'Naar verwachting wordt een groeiende deel van het budget besteedt aan maatregelen voorzien voor structureel systeemherstel'* (Aanvraag Limburg specifieke uitkering Programma Natuur, zie bijlage 1) en ook Utrecht vermeldt: *'de tweede fase staat in het teken van systeemherstel'* (Aanvraag Provincie Utrecht, zie bijlage 1). Voor dit systeemherstel is een brede gebiedsgerichte aanpak of gebiedsproces nodig en nieuwe

instrumenten. Hierbij wil men tevens aansluiten bij aanpalende opgaven zoals klimaat en bodemdaling en de ontwikkelingen in de landbouw.

Drie provincies (Limburg, Gelderland en Noord-Brabant) willen met een nog door Wageningen Environmental Research (WENR) te ontwikkelen beoordelingssystematiek/methode bepalen welke maatregelen in de volgende periode het meest relevant zijn en daar de voorbereidingen voor treffen (doelbereikingsmethodiek). De beoordelingssystematiek moet behulpzaam zijn om te bepalen welke bijdrage specifieke Natura 2000-gebieden aan de landelijke staat van instandhouding kunnen leveren en met welke maatregelen dit gerealiseerd kan worden.

2.3 Aanpak Programma Natuur in vergelijking met Natuurpact

Vanuit het Natuurpact zijn er in 2013 afspraken gemaakt over de te verwerven hectares en inrichting van het Natuurnetwerk Nederland. Bij de start van Programma Natuur is expliciet aangegeven dat de middelen additioneel moeten zijn op het Natuurpact. Drie provincies (Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Holland) geven in hun uitvoeringsprogramma aan dat de eerder beschikbare middelen vanuit het Natuurpact niet toereikend zijn en dat gebleken is dat er aanvullend budget nodig is voor het versnellen van de realisatie van de afgesproken hectares van het Natuurpact (met name voor sleutelhectares). Na overleg tussen Rijk en provincies is besloten dat de middelen uit het Uitvoeringsprogramma Natuur toch kunnen worden ingezet voor deze sleutelhectares om zo de gewenste versnelling in de inrichting te realiseren. Zij gebruiken de middelen uit het Programma Natuur om nog te realiseren sleutelhectares voor het Natuurnetwerk te verwerven of in te richten⁹. Het gaat dan om kosten voor volledige schadeloosheidstelling of het afkopen van reguliere pacht van gronden die al aangekocht zijn, maar nog niet ingericht. De overige provincies beogen de middelen voor de afgesproken hectares via de middelen van het Natuurpact te realiseren. Vier provincies (Flevoland, Zeeland, Gelderland en Noord-Brabant) geven aan dat ze aanvullend op de Natuurpact-afspraken de middelen van Programma Natuur inzetten op aankoop van extra hectares (niet voorzien onder Natuurpact) die nodig zijn voor de kwaliteitsverbetering van Natura 2000-gebieden.

In eerdere Lerende Evaluaties van het Natuurpact is onderscheid gemaakt tussen strategieën gericht op kwaliteitsverbetering van het Natuurnetwerk (inclusief hydrologische maatregelen of bufferzones), vergroten en inrichting van het netwerk, beheer van het netwerk en het ontwikkelen van verbindingzones. De maatregelen die onderscheiden worden in het Programma Natuur overlappen deels met deze strategieën (zie tabel 1). Hierbij dient opgemerkt te worden dat een beleidsstrategie meer behelst dan alleen maatregelen, omdat deze bestaat uit een combinatie van instrumenten, de organisatievorm en de relatie met betrokken actoren.

Tabel 1 *Beleidsstrategieën bij Natuurpact en categorieën maatregelen bij het Uitvoeringsprogramma Natuur.*

Strategie zoals vermeld bij Natuurpact	kwaliteitsverbetering netwerk (inclusief hydrologische maatregelen en bufferzones)	beheer netwerk	vergroten/uitbreiding en inrichting Natuurnetwerk (o.a. door aankoop of door zelfrealisatie)	verbindingzones	niet apart onderscheiden
Categorie van maatregelen in Uitvoeringsprogramma Natuur	A. verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos); B. hydrologische verbetering	verhogen van de vergoeding van natuurbeheer	C. versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	D. maatregelen in de overgangsgebieden, inclusief verbinding tussen gebieden	E. overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact (zoals recreatieve zonering of extra inzet op invasieve exoten)

⁹ Utrecht 110 ha, Noord-Holland 164 ha, Zuid-Holland 427 ha.

Op basis van de uitvoeringsprogramma's kan wel een beeld geschetst worden van de organisatievorm en de relatie met betrokken actoren (zie bijlage 2 voor toelichting per provincie).

In alle provincies is het uitvoeringsprogramma ontwikkeld in samenspraak met betrokken actoren, met name de TBO's en de waterschappen spelen hierbij een belangrijke rol. Diverse provincies hebben de maatregelen ook in bestuurlijke overleggen ingebracht waar ook andere partijen zoals LTO, particulier grondbezit en gemeenten vertegenwoordigd zijn. Over het algemeen is hierbij gebruik gemaakt van al bestaande overlegstructuren zoals bijvoorbeeld Commissie Landelijk Gebied in Drenthe, PCLG in Friesland. De provincies die in de uitvoeringsprogramma's aangeven hoe ze de middelen weg willen zetten, geven aan dit via bestaande regelingen te willen doen. Een aantal provincies geven aan dat de al lopende gebiedsprocessen een belangrijke bron zijn geweest voor het opstellen van de maatregelenpakketten. Tegelijk is het ook noodzakelijk om nieuwe gebiedsprocessen op te starten in de eerste periode om zo de maatregelen voor de nieuwe tranche te bepalen. Juist hiervoor is het noodzakelijk om extra capaciteit in te huren om deze processen te begeleiden. Geen van de provincies vermeldt zelfrealisatie als strategie om het NNN verder te realiseren als onderdeel van de uitvoeringsprogramma's, waarschijnlijk omdat dit onderdeel is van de al lopende beleidsuitvoering en niet additioneel.

2.4 Ruimtelijke keuzes provincies voor inzet middelen

Gezien de eisen van de regeling wordt door de provincies logischerwijs ingezet op het herstel van stikstofgevoelige habitattypen en soorten. De focus ligt hierbij bij de meeste provincies op de Natura 2000-gebieden en hun directe omgeving. Enkele provincies (o.a. Zeeland en Gelderland) kiezen ervoor om de middelen te prioriteren op slechts een deel van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in hun provincie (zie bijlage 3). Ook zijn er diverse provincies (Drenthe, Groningen, Flevoland, Friesland, Noord-Holland) die een (kleiner) deel van de middelen inzetten op het NNN (zijnde niet Natura 2000-gebieden), omdat juist hier VHR-typen en -soorten in een slechte toestand verkeren en maatregelen daar bijdragen aan de landelijke gunstige staat van instandhouding. Een aantal provincies heeft de maatregelen voor de niet-Natura 2000-gebieden op de reservelijst gezet – dit betreft vooral provincies waar er onvoldoende budget was - en incidenteel zijn er op de reservelijst ook maatregelen voor soorten opgenomen die weliswaar niet stikstofgevoelig zijn, maar die wel in een slechte staat van instandhouding verkeren (o.a. Zuid-Holland).

3 Discussie en conclusie

In dit hoofdstuk reflecteren we op de keuzes die de provincies hebben gemaakt qua maatregelen en middelenverdeling en vergelijken we dit met eerdere evaluaties van het Natuurpact. We kijken daarbij naar opvallende afwijkingen ten opzichte van de aanpak van het Natuurpact en naar de lessen over de implementatie uit eerdere lerende evaluaties van het Natuurpact.

3.1 Discussie

In het Programma Natuur is de relatie tussen Rijk en provincies anders dan in het Natuurpact. Waarbij bij het Natuurpact de financiële middelen beschikbaar kwamen via het Provinciefonds en daardoor vrij besteed konden worden door de provincies voor realisatie van het NNN, worden de middelen in het Programma Natuur via de Rijksbegroting en een Specifieke Uitkering verstrekt, waarbij er ook een zwaardere monitorings- en verantwoordingsplicht richting het Rijk is. De focus van het Programma Natuur ligt op stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en het herstel van de natuurkwaliteit in deze gebieden. De doelen 'versterken maatschappelijke betrokkenheid' en 'versterken relatie natuur en economie' uit het Natuurpact zijn ondergebracht in de Agenda Natuurinclusief. De Agenda Natuurinclusief is een apart spoor en is niet opgenomen in de uitvoeringsprogramma's. Uit de analyse komt naar voren dat veel van de voorgestelde maatregelen door de provincies in de eerste fase, voortkomen uit al bestaande gebiedsanalyses of gebiedsprocessen en dat bestaande overlegstructuren een belangrijke rol hebben gespeeld bij het opstellen van het programma. De korte termijn waarop maatregelen uitgevoerd dienden te worden heeft hier waarschijnlijk een belangrijke rol bij gespeeld. In veel provincies wordt de uitvoering zelf middels al bestaande instrumenten uitgevoerd, wel hebben enkele provincies hun Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied herzien in 2021. Vergeleken met de periode sinds de start van het Natuurpact zijn er wel een aantal opvallende verschillen:

- Een aantal provincies zet in de eerste tranche al in op de in Programma Natuur voorgestelde inrichting van overgangsgebieden. Dit was ook een aanbeveling uit de Tweede Lerende Evaluatie van het Natuurpact. (Folkert et al., 2020). Het idee was dat het Rijk en de provincies grenzend aan het Natuurnetwerk een overgangsgebied kunnen creëren, waar opgaven voor natuur, klimaat en landbouw meegekoppeld kunnen worden. Deze integrale aanpak gericht op structureel systeemherstel biedt op de lange termijn (meer dan tien jaar) extra kansen voor natuurherstel. Een overgangszone kan ruimte bieden aan nieuwe natuur op plekken nabij het Natuurnetwerk waar versnippering of een tekort aan leefgebied een probleem is, of om maatregelen te treffen om watersystemen te herstellen – zoals het verhogen van het grondwaterpeil en het herstellen van beeklopen – die verder reiken dan het Natuurnetwerk. Een eerste onderzoek naar hoe provincies beleid ontwikkelen en uitvoeren voor overgangsgebieden (Kamphorst et al., 2022) laat zien dat men hierbij meer dan voorheen wil inzetten op multifunctionele zones waarbij niet voorzien is dat ze toegevoegd worden aan het NNN.
- Men gebruikt de middelen uit Programma Natuur om de verbindingszones te realiseren die grotendeels geschrapt waren ten tijde van de bezuinigen die gepaard gingen met de decentralisatie (Folkert & Boonstra, 2017). Men zet hierbij wel in op een strategie van verwerving en toevoeging aan NNN.
- Drie provincies (Zuid-Holland, Overijssel, Noord-Holland) geven aan dat zij actief middelen inzetten op beëindiging van de reguliere pacht in gebieden die al aangekocht zijn om zo de inrichting te kunnen realiseren – de middelen voor het Natuurpact waren hiervoor meestal niet toereikend of het was niet voorzien.
- De strategie van zelfrealisatie – grondeigenaren stimuleren zelf natuur te ontwikkelen of hen via pacht grond te laten beheren- wordt niet versterkt via de extra middelen. De focus verschuift door de extra middelen naar aankoop door de provincie en beheer door TBO's en eventueel andere particuliere gegadigden. Dit sluit aan bij de lessen van de Tweede Lerende Evaluatie (Folkert et al., 2020), waarin geconcludeerd werd dat de belangstelling bij grondeigenaren voor zelfrealisatie achterbleef en het daardoor lastig is het om de natuur op de beoogde locatie te realiseren.

Wat betreft de insteek van vrijwillige verwerving versus volledige schadeloosheidstelling (met onteigening als stok achter de deur) zijn er net als in het verleden een aantal provincies die wel kiezen voor volledige schadeloosheidsstelling, maar het merendeel van de provincies zet, net als bij het Natuurpact, in op vrijwillige verwerving. Provincies die in het verleden deze aanpak van volledige schadeloosheidstelling al wel volgden, vermelden dit in hun uitvoeringsprogramma (Kuindersma et al., 2020), de overige geven aan het via vrijwillige verwerving te doen of geven geen details. Wel geven diverse provincies aan dat de verwerving van gronden een langdurig proces is dat ook kan leiden tot vertraging in de uitvoering van Programma Natuur.

3.2 Conclusie

De provincies zetten in hun uitvoeringsprogramma met name de middelen in op verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden (inclusief vitalisering bos), overgangszones inclusief verbindingen en hydrologische verbetering van de natuurgebieden. Bij het voorstellen van de maatregelen heeft men in de meeste provincies zich gebaseerd op bestaande analyses en de lijst van maatregelen in overleg met de terreinbeheerders en waterschappen bepaald. De TBO's hebben veelal een actieve rol gespeeld bij het voorstellen van de maatregelen en hebben een belangrijke taak in het uitvoeren van de maatregelen. De maatregelen die opgenomen zijn betreffen veelal hetzelfde type of soort maatregelen die in het verleden ook uitgevoerd zijn, o.a. in het kader van de PAS.

De uitvoeringsprogramma's zijn in de meeste provincies via de bestaande bestuurlijke en ambtelijke adviesorganen besproken met alle betrokken stakeholders (o.a. LTO en gemeenten). De uitvoering geschiedt veelal ook via de bestaande programma's die soms herzien worden. Ook zet men met name de bestaande instrumenten in om het programma uit te voeren. Diverse provincies geven aan dat zij wel risico's zien omdat er vertraging op kan treden bij de uitvoering, waardoor de middelen niet op tijd uitgegeven kunnen worden, met name bij de categorieën 'versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden' en 'maatregelen in de overgangsgebieden, inclusief verbinding tussen gebieden'. De aanpak om vertraging te voorkomen is tweeledig. Enerzijds heeft het merendeel van de provincies een reservelijst opgesteld van maatregelen, anderzijds start men nu al met diverse gebiedsprocessen om zo in de tweede tranche concrete afspraken te kunnen maken en de benodigde procedures in gang te kunnen zetten om vertraging te voorkomen.

Veel provincies willen de eerste tranche gebruiken om verkennend onderzoek uit te voeren naar effectieve maatregelen passend bij de problemen die in de Natura 2000-gebieden spelen.

Literatuur

- Folkert, R. & F. Boonstra (2017). Lerende evaluatie van het Natuurpact: naar nieuwe verbindingen tussen natuur, beleid en samenleving. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Folkert, R., Bouwma, I., Kuindersma, W., Van der Hoek, D. J., Gerritsen, A., Kunseler, E., ... & van Dam, R. (2020). Lerende evaluatie van het Natuurpact 2020: Gezamenlijk de puzzel leggen voor natuur, economie en maatschappij: tweede rapportage. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Kamphorst, D., Walther, C., Salverda, I., Frissel, J., & De Wit, E. (2022). Provinciale beleidsstrategieën buiten het Natuurnetwerk voor het bevorderen van biodiversiteit, WOt-special 13. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.
- Kuindersma, W., Doren, D., Arnouts, R. C., Kamphorst, D. A., Nuesink, J. G., & de Wit-de Vries, E. (2020). Realisatie Natuurnetwerk door provincies: Achtergrondstudie bij de Tweede Lerende Evaluatie Natuurpact, WOt-technical report 174. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.
- IPO & LNV (2020). Uitvoeringsprogramma Natuur. Den Haag: IPO & LNV. 33p.
- LNV (2020a). Kamerbrief 24 april 2020, BPZ / 20120075. Voortgang stikstofproblematiek: structurele aanpak.
- LNV (2020b). Hoofdlijnen Programma Natuur. Bijlage bij Kamerbrief referentie 00000001858272854000.

Verantwoording

WOT-technical report: 247

BAPS-projectnummer: WOT-04-010-044.02

Dit project werd begeleid door Joep Dirkx (WOT) en Petra van Egmond (PBL). De resultaten zijn becommentarieerd door vertegenwoordigers van provincies verantwoordelijk voor het Uitvoeringsprogramma Natuur en door IPO. De auteurs bedanken allen voor hun bijdrage aan het tot stand komen van deze rapportage.

Akkoord Extern contactpersoon

functie: onderzoeker natuur en landelijk gebied

naam: Hiddo Huitzing

datum: 4-10-2023

Akkoord Intern contactpersoon

naam: Joep Dirkx

datum: 23-9-2023

Bijlage 1 Overzicht van geanalyseerde aanvragen/programma's

1. Drenthe: Uitvoeringsprogramma Natuur Drenthe 2021-2023. Goedgekeurd door provinciale Staten op 18 mei 2021.
2. Flevoland: SPUK aanvraag Programma Natuur Flevoland (01-06-2021)
3. Friesland: Provinciaal uitvoeringsprogramma natuur 10 mei 2021
4. Gelderland: Aanvraag regeling specifieke uitkering. Programma Natuur (WJZ/21105834)5 mei 2021
5. Groningen: Begrotingstabel spuk, Programma Natuur - BTW Provincie Groningen, 3. Uitvoeringsprogramma Natuur Groningen 2021-2023. Brief 1 juni 2021
6. Limburg: Aanvraag Limburg specifieke uitkering Programma Natuur. fase 1: 2021-2023, mei 2021
7. Noord-Brabant: Aanvraag provincie Noord-Brabant 18 mei 2021. 'Regeling specifieke uitkering Programma Natuur, 19 april 2021
8. Noord-Holland specifieke uitkering Uitvoeringsprogramma Natuur (2021-2023). 100 pag. geen datum
9. Overijssel: Uitvoeringsprogramma Natuur Overijssel 2021-2023. Het is de bijlage bij de SPUK-aanvraag d.d. 18 mei 2021 , kenmerk 2021/0102821, en bestaat uit een hoofdtekst en twee bijlagen.
10. Utrecht: Aanvraag Provincie Utrecht. Regeling specifieke uitkering Programma Natuur. Periode 2021-2023 - geen datum
11. Zeeland: Aanvraag Programma Natuur Zeeland. Gericht op natuurherstel van stikstof overbelaste en overgevoelige Natura 2000-natuur, fase 1 2021-2023 8 juni 2021.
12. Aanvraag provincie Zuid-Holland. Regeling specifieke uitkering Uitvoeringsprogramma Natuur nr. WJZ/ 21105834. Geen datum

Bijlage 2 Organisatievorm en instrumenten vermeld in programma's

Tabel B2.1 *Overzicht van de organisatievorm en vermelde instrumenten in de provinciale uitvoeringsprogramma's.*

Provincie	Organisatie/totstandkoming programma	Vermelde instrumenten
Drenthe	<p><i>Ontwikkeld in overleg met de Commissie Landelijk Gebied waarin alle partners zoals gemeenten, waterschappen, LTO, Agrarische Natuurvereniging Drenthe en terreinbeherende organisaties vertegenwoordigd zijn (pag. 29).</i></p> <p>In uitvoering onderdeel v.h. lopende Programma Natuurlijk Platteland (pag. 33)</p>	<p>Kavelruil, WILG</p> <p>Er is een matrix aan maatregelen uitgewerkt die mogelijk kan leiden tot versnelling (bv. extra bedrijfsverplaatsing, een 'hectaretoeslag regeling', zelfwerkzaamheidsvergoeding, extra inzet op kavelruil), inzet op vrijwillige verwerving.</p> <p>Deel middelen via SKNL (pag. 43)</p>
Flevoland	<p><i>Opgesteld in overleg met partners (niet gespecificeerd, waarschijnlijk TBO, waterschappen omdat deze de uitvoering doen)</i></p> <p>Geen informatie over precieze uitvoering</p>	<p>Geen informatie</p>
Friesland	<p><i>Inventarisatie van maatregelen samen met TBO en particulier grondbezit. De aanpak is afgestemd met maatschappelijke partijen in landelijk gebied (ambtelijke PCLC), Wetterskip Fryslan, Friese Milieu Federatie, LTO, Kadaster, Waddenvereniging, Kollektivenberied Fryslan, Fryske Marren.</i></p> <p>Geen informatie over uitvoering anders dan conform richtlijnen Programma Natuur</p>	<p>Verwerving op vrijwillige basis</p>
Gelderland	<p>Opgesteld samen met Gelderse natuurorganisaties, waterschappen en landbouworganisaties</p> <p>Ontwikkelen van gebiedsgerichte uitvoeringsstrategie aansluitend op gebiedsgerichte aanpak in Gelderse Maatregelen Stikstof (GMS)</p>	<p>Geen informatie</p>
Groningen	<p>Programma opgesteld met sectortafels waarin gebiedspartners vertegenwoordigd zijn. Zij konden maatregelen aandragen – maatregelen zijn aangedragen door TBO.</p> <p>Daarnaast adviescommissie GGA stikstof Lieftingsbroek geïnformeerd.</p> <p>Uitvoeringsprogramma Natuur loopt parallel aan programma Landelijk Gebied. Hangt nauw samen met de Groningse Aanpak Stikstof (GRAS)</p>	<p>Geen informatie</p>
Limburg	<p><i>Programma opgesteld door:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <i>1. Inschatting provincie op basis N2000-beheerplannen</i> <i>2. Overleg met TBO + Waterschap over extra maatregelen</i> <i>3. Mogelijke maatregelen die eerder uitgevoerd kunnen worden (pag. 3/4)</i> <p><i>Vervolgens geprioriteerd en lijst doorgesproken met gebiedspartijen (TBO, LLTB, Waterschap, gemeenten bosgroep)</i></p>	<p>Versnelling verwerving en inrichting (verder niet gespecificeerd)</p>

Provincie	Organisatie/totstandkoming programma	Vermelde instrumenten
	Uitvoering middels programma Landelijk Gebied – hierin komen middelen uit verschillende sporen samen (Natuurpact, Waterprogramma, Programma Natuur, bomenplan) – pag. 2	
Noord-Brabant	<i>Programma opgesteld via de al bestaande samenwerkingsconstructie (Manifestpartijen; natuurorganisaties, landbouworganisaties, waterschappen, natuurcollectieven particulier grondbezit, steden en bosgroep).</i>	Versnelling verwerving (verder niet gespecificeerd)
	Uitvoering middels gebiedsgerichte aanpak – hiervoor worden nadere afspraken gemaakt met alle partijen. Natuurherstel is onderdeel van de Brabantse Ontwikkelaanpak stikstof (vastgesteld in dec. 2020)	
Noord-Holland	<i>Programma opgesteld in nauwe samenwerking met 'groene partners': terreinbeheerders, waterschappen, collectieven, HPG)</i>	Gebiedsaanpak, verder verwerving middels aankoop, inzetten of afkoop reguliere pacht
	Uitvoering middels gebiedsgerichte aanpak – sommige maatregelen door TBO's onder regie provincie – projecten waar brede betrokkenheid bij nodig is trekt provincie in de regel zelf (pag. 9)	
Overijssel	<i>Programma opgesteld in samenwerking met Samen werkt Beter – partners.</i>	LESA, provinciale inrichtingsplannen (PIP), schadevergoeding, indien noodzakelijk dwingend grondverweringsinstrumentarium, inzetten op afkoop reguliere pacht
	Eerste jaren wordt aangehaakt bij lopend natuurherstelprogramma 'Ontwikkelopgave N2000' en procesaanpak 'Samen werkt beter'.	
Utrecht	Aangesloten op gebiedsgerichte aanpak Stikstof waarbij gewerkt wordt met twee zogenaamde gebiedstafels. Maatregelen zijn vooral aangedragen door TBO, particulieren eigenaren en waterschappen.	Verwerving binnen afspraken van Akkoord van Utrecht
Zeeland	<i>Type maatregelen bepaald op basis maatregelenpakket PBL en samen met terreinbeheerders en specialisten zijn additionele maatregelen bepaald (pag. 14)</i>	Via huidige subsidieverordening Zeeland, verwerving op basis van vrijwilligheid
	Uitvoering eerste tranche maatregelen in opdracht van provincie uitgevoerd door TBO en waterschappen. De uitvoering met hen zal geborgd worden via een samenwerkingsovereenkomst en/of bestuursakkoorden (pag. 16). In 2022 wordt Zeeuwse gebiedsagenda opgesteld middels gebiedsgerichte aanpak. Programma Natuur maakt onderdeel uit van Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied (2021-2030) (7/8, 17).	
Zuid-Holland	<i>In nauwe samenwerking met de terreinbeheerende organisaties zijn in Zuid-Holland maatregelen verkend (pag. 5) - geen informatie over betrokkenheid andere maatschappelijke partijen in uitvoeringsprogramma</i>	Volledige schadeloosstelling, NNN uit reguliere pacht halen om inrichting mogelijk te maken
	Geen informatie over uitvoering programma zelf	

Bijlage 3 Ruimtelijke inzet middelen

Tabel B3.1 Inzet middelen over gebieden.

Provincie	Inzet middelen		Toelichting aanpak
	In N2000 en/of directe omgeving van gebieden (aantal N2000-gebieden)	Overig NNN met stikstof-gevoelige VHR-typen en soorten	
Drenthe	12	3 (Hunze, Nieuwe Drostendiep, de Reest)	Drenthe zet in op het versterken van de beekdalen en creëren van robuustere N2000-gebieden,
Flevoland	2	Natte As, bossen, Oostrand, agrarisch gebied	De voorstellen voor de Natte As worden samen met RWS, TBO's en andere provincies verder vormgegeven
Friesland	14	Diverse gebieden (ong. 1/3 van oppervlak maatregelen)	Maatregelen tranche 1 gericht op behoud van natuurwaarden, in fase 2 meer op herstel (pag. 10)
Gelderland	7/8		Inzet op robuust systeemherstel
Groningen	3	2 Zuidelijk Westerkwartier, +Midden Groningen	Inzet met name op kwaliteitsverbetering in NNN en waar mogelijk inrichting (pag. 9)
Limburg	23 (excl. Abdijbosch)		Inzet op twee sporen 1. orde krijgen van abiotisch systeem middels systeemmaatregelen en 2.verbeteren kwaliteit bestaande natuur (pag. 2/3)
Noord-Brabant	14		Concentratie op 14 stikstofgevoelige gebieden en de randzones, aanpak is gericht op systeemherstel (pag. 3)
Noord-Holland	12	Maatregelen ook in NNN (Het Gooi, bossen)	Gebiedsgerichte aanpak, aandacht voor systeemherstel
Overijssel	14		Alleen gebieden geselecteerd waar aanvullende interne en externe maatregelen nodig zijn (sinds 2014)
Utrecht	9		Utrecht zet in op realisatie sleutelhectares in NNN bij aantal N2000-gebieden
Zeeland	4 (en 4 gebieden overloop/over begroting door Zeeland)		Prioritering op 4 gebieden, focus op N2000 en omgeving
Zuid-Holland	12		Focus op maatregelen in gebieden en op standstill (behoud)- in de tweede fase meer complexe maatregelen buiten/rondom N2000-gebieden (pag. 11)

Recent verschenen WOt-technical reports

213	During, R., R.I. van Dam, J.L.M. Donders, J.Y. Frissel, K. van Assche (2022). <i>Veerkracht in de relatie mens-natuur; De cursus omgaan met tegenslag gaat morgenavond wederom niet door (Herman Finkers)</i>	226	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2022). <i>Advies Mestverwerkingspercentages 2022 & Verkenning 'contouren toekomstig mestbeleid'</i> .
214	Sanders, M.E., G.W.W. Wamelink, R. Jochem, H.A.M. Meeuwsen, D.J.J. Walvoort, R.M.A. Wegman, H.D. Roelofsen, R.J.H.G. Henkens (2022). <i>Milieucondities en ruimtelijke samenhang natuurgebieden; Technische achtergronden indicatoren digitale Balans van de Leefomgeving 2020.</i>	227	Kramer, H. & S. Los (2022). <i>Basiskaart Natuur 2021; Een landsdekkend basisbestand voor de terrestrische natuur in Nederland.</i>
215	Chouchane H., A. Jellema, N.B.P. Polman, P.C. Roebeling (2022). <i>Scoping study on the ability of circular economy to enhance biodiversity; Identifying knowledge gaps and research questions.</i>	228	Ehlert, P.A.I., L. Veenemans, H.J. Smit, P.A.C. Suyker, K. Dallinga, H.H.J. Walthaus, P.H.J. Goorhuis, W.M.J.A. Duret en O. Oenema (2022). <i>Verkenning van mogelijke wijzigingen in de Meststoffenwet door implementatie van verordening (EU) nr. 2019/1009; Opties voor nationale bepalingen voor vrij handelsverkeer.</i>
216	Bakker, G. (2022). <i>Hydrofysische gegevens van de bodem; Uitbreiding gegevens in 2021 en overdracht naar de Basisregistratie Ondergrond.</i>	229	Groot, G.A., J. Bovenschen, M. Laar, N. Villing, D.R. Lammertsma & H.A.H. Jansman (2022). <i>Status van de Nederlandse otterpopulatie: genetische variatie, mortaliteit en infrastructurele knelpunten in 2021.</i>
217	Arets, E.J.M.M., S.A. van Baren, H. Kramer, J.P. Lesschen & M.J. Schelhaas (2022). <i>Greenhouse gas reporting of the LULUCF sector in the Netherlands; Methodological background, update 2022.</i>	230	Braakhekke, M. C., D. van Kraalingen, A. Tiktak, F. van den Berg, J.J.T.I. Boesten (2022). <i>FOCUSPEARL version 5.5.5 - technical description of the database.</i>
218	Schalkwijk, L. van, M.J.L. Kik, A. Gröne & L.L. IJsseldijk (2022). <i>Postmortaal onderzoek van bruinvissen (Phocoena phocoena) uit Nederlandse wateren, 2021; Biologische gegevens, gezondheidsstatus en doodsoorzaken.</i>	231	Kruijne, R., D. van Kraalingen and J.A. te Roller (2022). <i>User manual for the Groundwater Atlas for pesticides version 2022.</i>
219	Ehlert, P.A.I., R.P.J.J. Rietra, P.F.A.M. Römkens, L. Timmermans & L. Veenemans (2022). <i>Effectbeoordeling van invoering van Verordening EU/2019/1009 op de aanvoer van zware metalen in Nederland.</i>	232	Kramer, H. & J. Clement (2022). <i>Basiskaart Natuur 2017; Een landsdekkend basisbestand voor de terrestrische natuur in Nederland.</i>
220	Faber M. & M.H.M.M. Montforts (2022). <i>Organic contaminants in fertilising products and components materials.</i>	233	Wamelink G.W.W., L. Biersteker, H.D. Roelofsen, R. Jochem, J.G.M. van der Gref, B. de Knecht en R.J.H.G. Henkens (2022). <i>Model for Nature Policy - MNP; Automatisering validatie, automatisering draagkrachten, rekenmethode van de randvoorwaarden binnen MNP en gevoeligheids- en onzekerheidsanalyse.</i>
221	Boonstra F.G. en R. Folkert (red.) (2022). <i>Methodeontwikkeling kosteneffectiviteit natuurbeleid; Lessen voor de Lerende Evaluatie Natuurrpact.</i>	234	Thouément, H.A.A, W.H.J. Beltman, M.C. Braakhekke (2022). <i>Manual for the TOXSWA SedDis Tool v1; Testing segmentation of the sediment layer in TOXSWA.</i>
222	Meeuwsen, H.A.M. & G.W.W. Wamelink (2022). <i>Neerschaling beheertypenkaarten; Methode zoals gebruikt bij ex-anteanalyse Natuurrpact.</i>	235	Glorius, S.T. & A. Meijboom (2022). <i>Ontwikkeling van enkele droogvallende mosselbanken in de Nederlandse Waddenzee; periode 1995 tot en met 2021.</i>
223	Os, J. van, en J. Kros (2022). <i>Geografische Informatie Agrarische Bedrijven 2019; Documentatie van het GIAB 2019-bestand.</i>	236	Knecht, B. de, L. Biersteker, M. van Eupen, J.G.M. van der Gref, A.H. Heidema, R. Koopman, R. Jochem, M.E. Lof, H.M. Mulder, P. van Rijn, H.D. Roelofsen, S. de Vries, I. Woltjer (2022). <i>Natural Capital Model.</i>
224	Bruggen, C. van, A. Bannink, A. Bleeker, D.W. Bussink, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, J. Kros, L.A. Lagerwerf, H.H. Luesink, M.B.H. Ros, M.W. van Schijndel, G.L. Velthof en T. van der Zee (2022). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw berekend met NEMA voor 1990-2020.</i>	237	Houtkamp, J.M. (2023). <i>Visualisatietechnieken voor kennisintegratie; Het gebruik van verschillende soorten kennis in de context van beleidsvraagstukken.</i>
225	Schaminée, J.H.J. & N.M. van Rooijen (2022). <i>Het heft in eigen hand; Een verkenning naar wettelijke verplichtingen voor het behoud van botanische biodiversiteit in ons land die voortkomen uit internationale verdragen.</i>	238	Arets, E.J.M.M., S.A. van Baren, C.M.J. Hendriks, H. Kramer, J.P. Lesschen & M.J. Schelhaas (2023). <i>Greenhouse gas reporting of the LULUCF sector in the Netherlands. Methodological background, update 2023.</i>

239	Van Schalkwijk, L., Schotanus, E.T., Kik, M.J.L., Gröne, A & IJsseldijk, L.L. (2023). <i>Postmortaal onderzoek van bruinvissen (Phocoena phocoena) uit Nederlandse wateren, 2022; Biologische gegevens, gezondheidsstatus en doodsoorzaken.</i>
240	Langers, F. (2023). <i>Recreatie in groenblauwe gebieden; Actualisatie van CLO-indicator 1258 op basis van data van het Continu Vrijetijdsonderzoek uit 2018.</i>
241	Schmidt, A.M., P.J.H. Mathijssen, R.H. Jongbloed, J.E. Tamis, A.B. Goutbeek, R. Reinartz, R. Vogel, M.E. Sanders, J.T. van der Wal en I. Woltjer (2023). <i>Advies over de Nederlandse pledges voor de Europese Biodiversiteitsstrategie 2030; Toelichting op het advies van Wageningen Research en Sovon Vogelonderzoek aan het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit.</i>
242	Bruggen, C. van, A. Bannink, A. Bleeker, D.W. Bussink, H.J.C. van Dooren, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, J. Kros, L.A. Lagerwerf, K. Oltmer, M.B.H. Ros, M.W. van Schijndel, L. Schulte-Uebbing, G.L. Velthof en T.C. van der Zee (2023). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw berekend met NEMA voor 1990-2021.</i>
243	Lerink, B.J.W., M.J. Schelhaas, F. Dolstra, J. Oldenburger, S. Teeuwen & A.P.P.M. Clerkx (2023). <i>Veldinstructie Achtste Nederlandse Bosinventarisatie (2022-2026); Versie 1.0.</i>
244	Kruijne, R. en D.W.G. van Kraalingen (2023). <i>Overdracht van meetresultaten van provincies naar de Grondwateratlas voor bestrijdingsmiddelen, versie 2022.</i>
245	Riel, M.C. van, R.C.M. Verdonschot, P.F.M. Verdonschot (2023). <i>Natuurherstel en klimaatbuffers in beekdalen; Een verkenning van de mogelijkheden tot integratie van wateropgaven in beekdalen.</i>
246	Sanders, M.E., H.J. Agricola, J.H. Faber, D.A. Kamphorst, F.H. Kistenkas, F. Langers, T. Selnes, M.J.M. Smits, G.B. Woltjer (2023). <i>De bijdrage en potentiële bijdrage van verschillende partijen aan de veranderingen in het natuur-, landbouw- en voedselsysteem; Achtergrondinformatie voor de Balans van de Leefomgeving 2023.</i>
247	Bouwma, I.M. & J. Frissel. (2023). <i>Analyse eerste tranche provinciale programma's Uitvoeringsprogramma Natuur.</i>



Thema Periodieke Evaluatie Natuurbeleid

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 54 71
E info.wnm@wur.nl
wur.nl/wotnatuurenmilieu

ISSN 2352-2739

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.600 medewerkers (6.700 fte) en 13.100 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

